

УДК 930 [286 (477.8)]

ІСТОРІОГРАФІЯ ЄВАНГЕЛЬСЬКО-БАПТИСТСЬКОГО РУХУ НА ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ ТЕРЕНАХ У 20-30-х рр. ХХ ст. У СВІТЛІ ПАРАДИГМАЛЬНИХ І ГЕОПОЛІТИЧНИХ ЗМІН

Назарій Петрів

Український Католицький Університет
Україна, 79000, м. Львів, вул. Іларіона Свенціцького, 17
e-mail: nazikpetriv@gmail.com

Історія світового баптизму налічує понад 400 років, оскільки дослідники історії цієї протестантської деномінації офіційним роком заснування вважають 1609 р. Баптизм за своєю суттю – це англосаксонський релігійний продукт [1, с. 234], який пройшов доволі складний еволюційний процес та у результаті якого виникло, на думку С. Саннікова, декілька напрямків у середині останнього (європейський або континентально-острівний баптизм, американський та українсько-російський). Слід зауважити, що сучасна Баптистська Церква є однією із найбільших протестантських Церков у світі [2].

Історія євангельського християнства та тісно пов'язаного з ним баптизму (спільна богословська та догматична основа) в Україні налічує понад 150 років. У сучасній Україні вище згадана деномінація є найбільшою та найвпливовішою протестантською Церквою. У 1992 р. українські баптисти нараховували біля 1100 церков, що об'єднували понад 96 тисяч віруючих (окрім незалежних, автономних церков і прибічників Ради Церков, що сукупно складала ще біля 20% від названого числа). У 2008 р. кількість вірних сягала 140 тисяч, а кількість церков становила – 2500 тисячі. Окрім того в Україні діє 95 євангельсько-баптистських місій, функціонує 2 університети, 5 семінарій, 23 біблійні коледжі [3].

Однак, якщо говорити про період зародження та розвитку руху в Україні, то слід зазначити, що євангельське християнство та баптизм на українських теренах з'являються та розвиваються автономно. Так, для прикладу осередком виникнення першого є південні регіони сучасної України. Ореолом поширення ж другого є переважно західноукраїнські землі (головно: сучасні Львівська,

Івано-Франківська, Тернопільська області та території сучасної Білорусії). Варто зазначити ще і той факт, що євангельське християнство виникає раніше. Так, офіційною датою появи першої спільноти євангельських християн (штундистів) на Півдні країни дослідники вважають 1867 р. [4, с. 56]. Тоді, як перші українські баптистські громади виникають на початку 20-х рр. ХХ ст. у Галичині [5, с. 14].

Більшість сучасних дослідників історії протестантизму на «Великій Україні» (у тому числі й євангельського руху) наголошують, що саме останні відігравали провідну роль у модернізації регіону. З чим важко не погодитись. Протестанти-переселенці (головно німці) й справді позитивно впливали на своїх українських сусідів (переважно селян). Так саме останні розпочали навчати своїх найманих робітників основам городництва, садівництва, познайомили з найновішими технічними досягненнями. Протестантські громади колоністів відігравали важливу роль і у релігійно-освітній революції серед місцевого населення [6, с. 257-259].

Іншою була ситуація на західноукраїнських землях. Як уже згадувалось, перші громади баптистів серед українців виникли на початку 20-х років минулого сторіччя. Паралельно із баптистськими громадами у Галичині, починають активно розвиватись спільноти євангельських християн на Волині. Так, більшість сучасних українських дослідників вважають, що перша громада євангеліків на західноукраїнських землях виникла у 1909 р. у м. Ковелі [7, с. 37].

Слід зауважити, що сучасний євангельсько-баптистський рух, складається з двох протестантських течій: євангельського християнства та баптизму, які радянською вла-

дою наприкінці 40-х років ХХ ст. були об'єднані в одну церковну структуру. Тому, більшість українських і російських релігієзнавців у своїх дослідженнях присвячених протестантизму представляють євангельсько-баптистський рух як єдине ціле. У сучасній історіографії присвяченій даному руху, такий підхід є виправданим оскільки євангельські християни та баптисти в Україні входять до складу єдиного союзу. Варто зазначити ще і той факт, що історія євангельських християн і баптистів, що діяли на південних та у центральних регіонах нашої країни є більш дослідженою й опрацьованою не лише вітчизняними, а й іноземними дослідниками [8]. Тоді як історія вищезгаданих протестантських спільнот на західноукраїнських землях є майже недослідженою. Частково така ситуація пов'язана із певними соціо-політичними змінами у регіоні після 1939 р., а саме: розпад II Речі Посполитої, початок Другої світової війни, приєднання західноукраїнських земель до складу УРСР.

У зв'язку із вищезгаданими змінами, вивчення історії євангельсько-баптистського руху на західноукраїнських землях змінюється. Якщо, до кінця 1930-х років вивчення феномену поширення євангельського християнства та баптизму серед волинян і галичан займаються польські історики та богослови, то із приєднанням Західної України до складу УРСР, наукове вивчення історії будь-яких християнських Церков на вищезгаданих теренах припиняється. Така ситуація триває аж до кінця 60-х років ХХ ст. На зміну науковому підходу до вивчення історії Церков приходять радше атеїстично-пропагандистська література, головною метою якої була боротьба із «релігійними невігласами». Як уже згадувалось раніше, у другій половині 1960-х рр. у науковому середовищі Радянського Союзу починають з'являтися перші наукові дослідження євангельсько-баптистського руху у країні загалом, які лише побіжно згадують про існування євангельських і баптистських громад на західноукраїнських просторах. Слід зазначити, що «історичні дослідження» даного періоду рясніли фальсифікаціями, перекрученням і замовчуванням фактів, а науковий аналіз було замінено ідеологічною пропагандою. Однак одна праця даного періоду все

ж таки заслуговує на увагу. Так у 1969 р. світ побачила монографія О.І. Клібанова «Религиозное сектанство и современность» [9]. Автор дійсно намагався послідовно дотримуватись принципу науковості й об'єктивності, хоча і був суттєво обмежений сумно відомим принципом партійності [10].

Проте у 1970-х рр. радянська історіографія знову ж таки замінює наукове вивчення історії євангельсько-баптистського руху на ідеологічну пропаганду. Подібна ситуація у радянській історіографії тривала, аж до другої половини 1980-х років, а саме до 1989 р., коли Союз євангельських християн і баптистів СРСР, власними зусиллями видає монографію присвячену історії руху у країні «Історія євангельських християн-баптистів» [11]. З методологічної точки зору, праця як і її попередниці, відповідала вимогам позитивістської науки, однак особливостю даного дослідження було певне наголошення на важливості історії братства на західноукраїнських просторах (дана праця була однією з перших у радянській історіографії, яка намагалась ширше представити історію баптизму й євангельського християнства у Західній Україні). Серед недоліків – відповідність «партійним вимогам». Немає жодної згадки про переслідування й утиски вірних з боку офіційної радянської влади.

Однак стверджувати, що історія євангельсько-баптистського руху на західноукраїнських теренах на початковому етапі існування останнього (20-30-ті рр. ХХ ст.) абсолютно недосліджена, теж не варто. Євангельсько-баптистський рух серед українців східних кресів Другої Речі Посполитої привернув увагу кількох визначних польських церковних істориків того часу серед яких на особливу увагу заслуговує фундаментальна праця отця, д-ра Стефана Грилевського «Wyznania protestantskie i sekty religijne w Polsce współczesnej» [12]. Дане дослідження теж можна віднести до дітища позитивістської науки. Однак, останнє має кілька особливостей. Найперше, хоча автор і є римо католиком, та ще й духовною особою, у самому дослідженні мінімізовано «конфесійне забарвлення», автор послуговується перевіреними статистичними даними та фактами. Саме Грилевський одним із перших намагається простежити передумови та причини поши-

рення євангельсько-баптистського руху серед народностей, що проживали на території Другої Речі Посполитої, а також проаналізувати вплив даної пізньопротестантської течії на суспільне та культурне життя регіонів свого поширення. Отож, серед основних причин розвитку баптизму та євангельського християнства дослідник наводить низку причин. Як не дивно, але більшість дослідників баптизму на західноукраїнських просторах (як і вихідці із діаспори так і сучасні українські дослідники), про яких згадаємо трохи згодом, погоджуються із твердженнями Грилевського.

Серед основних причин, що сприяли появі даної пізньопротестантської течії на західноукраїнських землях та її акцептації місцевим, переважно українським населенням, слід виділити низку наступних: давня реформаційна традиція (наявність різноманітних протестантських Церков і громад), відносно сприятлива нормативно-правова база, що її молода Польська держава отримала як спадщину від Австрійської та Російської імперій, закони, які колись у вищезгаданих країнах гарантували права для ранньопротестантських Церков (Лютеранської та Кальвіністської) були розширені польською владою і на громади євангельських християн та баптистів, які отримали право на більш-менш вільну місійну та просвітницьку діяльність у країні; швидкі соціально-культурні зміни, що відбувались у регіоні; розпад імперій, перерозподіл територій, повстання нової незалежної держави – Другої Речі Посполитої; загострення соціальних проблем – загальне зубожіння місцевого населення, гостра соціальна нерівність та інше теж стали сприятливим ґрунтом для діяльності нового руху.

Так наприклад, основними промоторами нової віри у Галичині стали місцеві селяни, що у пошуках кращої долі та заробітку виїхали до США, де й зазнались з баптизмом у його американській версії суть якої полягала у максимальній увазі до соціальних, а також культурно-релігійних потреб особи. Повернувшись до своїх рідних сіл і містечок ці нові проповідники почали збирати довкола себе зацікавлених сусідів і знайомих і проповідувати їм нову віру з якою вони познайомились за океаном. Баптизм почав здобувати все нових і нових прихильників серед

галичан. Не останню роль у поширенні руху відіграла релігійна освіта «братів». Сектанти, а саме так баптистів називала тогочасна Римо-Католицька та Греко-Католицька Церкви, у своїх домівках провадили біблійні читання із поясненням тексту Писання, що можна було б прирівняти до культурної революції в українському селі (тепер не лише священнослужитель володів монополією на тлумачення та роз'яснення священних текстів). Окрім читання Святого Письма баптисти значну увагу приділяли вивченню та збереженню культурної спадщини українського народу, у чому їхня діяльність співпадала із діяльністю Греко-Католицької Церкви. Як і вище згадана Церква баптисти значну увагу приділяли соціальній і харитативній діяльності серед місцевого населення, що, у свою чергу, полегшувало перехід вірних Греко-Католицької Церкви до баптистських спільнот. Хоча на початковому етапі свого існування послідовники нової віри всіляко переслідувались місцевою владою та Церквою, доходило навіть до фізичних сутичок.

Пізніші дослідження історії євангельсько-баптистського руху, що були написані переважно наприкінці 1960-х – першій половині 70-х років українськими баптистами у діаспорі (головно у США та Канаді), уже не намагалися відповідати вимогам позитивістської науки, а були радше написані у стилі соціальної історії. Увагу дослідників привертають окремі невеликі спільноти євангельських християн і баптистів, що діяли у містах і селах сучасних західноукраїнських земель, а також, відповідно до «знаків часу», дослідники руху починають представляти історію Церкви через життєвий шлях окремих її членів. Ще однією особливістю досліджень цього періоду є увага до впливу даної пізньопротестантської течії на освіту місцевого населення.

Як стверджують І. Кубрин, І. Семенина, Л. Шендеровський [13], більшість послідовників баптизму й євангельського християнства були малограмотними або і взагалі неписьменними). З метою вирішення даної проблеми, при кожній громаді проходили курси української писемності та читання. Було створено низку біблійних шкіл, що мали б забезпечувати вишкіл необхідних кадрів (пасторів, проповідників, учителів). Найбіль-

шою біблійною школою була школа Бетел у Варшаві. На Волині й у Галичині діяла ціла низка регентських і біблійних курсів, метою яких було релігійне виховання братів. В українському євангельсько-баптистському середовищі плекались українські традиції та звичаї, святкувались народні свята. Панував особливий пієтет стосовно української мови та літератури. Як і в середовищі Греко-Католицької Церкви баптисти й євангельські християни організовували Шевченківські дні, дні української мови та писемності. Саме на визначній ролі у збереженні української ідентичності у своїй монографії «Нарис історії Української Євангельсько-Баптистської Церкви» наголошує Г. Домашовець, який стає основоположником нового переосмислення історії євангельсько-баптистського руху на Західній Україні, який він сам називає релігійно-національним [14, с. 34].

Починаючи з 1990-х років історія євангельсько-баптистського руху в Україні стає сферою зацікавлень для російських і вітчизняних дослідників: П.Г. Гопченка, А.О. Єришева, П.І. Косуху, В.І. Любашенко, Ю.І. Терещенко, Л.М. Митрохіна. Своєрідною є робота Л. Коваленка «Облако свидетелей Христовых» [15]. Автор зумів з різних джерел зібрати біографічні відомості щодо видатних працівників євангельського руху та подати їх в одній книзі, зображуючи життя ключових фігур історії даного релігійного руху.

Чільне місце у вивченні історії руху на українських теренах (головно у південних і центральних регіонах) належить науково-педагогічному колективу Одеської Богословської Семінарії. Так, у 1996 році було опубліковано збірник «Історія Баптизму» [16]. У 1998 р. світ побачила праця Ю. Решетнікова «Українські баптисти та Російська імперія» [17], де представлено та проаналізовано правовий статус євангельсько-баптистського братства у Російській імперії. Автор, приділяє незначну увагу правовому статусу євангельських християн і баптистів на Волині. С. Санніков та Ю. Решетніков у 2000 р. публікують спільну монографію «Обзор истории евангельско-баптистского братства в Украине», в якій подають детальний аналіз історії руху на південних теренах сучасної

України. Вагомий внесок у вивчення історії протестантизму належить В. Любашенко, яка у своїй праці «Історія протестантизму в Україні» [18] дає ретельний аналіз передісторії євангельського руху в країні у широкому контексті українського протестантизму.

На початку 2000-х історія євангельсько-баптистського руху на західноукраїнських просторах привертає увагу таких релігієзнавців та істориків як Л. Бородинська та Т. Лісовська [19]. Остання, хоча й є дослідником історії братства на території сучасної Білорусії у період зародження останнього (20-30-ті рр. ХХ ст.), розглядає білоруський баптизм як невід'ємну частину євангельського християнства та баптизму, що у цей же час діяв і розвивався на західноукраїнських теренах. Спільною рисою праць вищезгаданих дослідників є акцентування уваги на культурно-освітній діяльності братства у регіоні.

Підсумовуючи все вище написане, можемо із певністю твердити, що історіографія євангельсько-баптистського руху на західноукраїнських теренах, як й на решті українських земель, пройшла доволі складний історико-культурний шлях свого розвитку. Дослідження присвяченні питанню євангельського християнства можна з певною умовністю віднести до: А) позитивістської наукової парадигми, Б) праць написаних діаспорними дослідниками історії руху, які теж із певною умовністю, можна віднести до дітища соціальної історії.

До першої групи належать польські, радянські та вітчизняні дослідження від початку 20-х років і до кінця 90-х рр. ХХ ст.

У радянській історіографії питання чітко простежуються певні періоди, що так би мовити «задають тон» досліджень. Перший період – кінець 1930-х рр. (якщо мова йде про історію євангельсько-баптистського руху на західноукраїнських теренах), і навіть кінець 1920-х років (історія братства на решті сучасних українських земель) – кінець 60-х років ХХ ст. Протягом вищезгаданого періоду, радянська влада припинила будь-яке вивчення історії не лише євангельського християнства та баптизму, а й взагалі, історії будь-яких християнських Церков. Така ситуація була пов'язана із політичним та ідеологічним настроєм, що панував у той час. Ра-

дянський Союз – атеїстична держава, у науковому світогляді якої не було місця для «попівських забобонів». Однак, ситуація змінюється наприкінці 60-х років ХХ ст., що закладає початок другого періоду у радянській історіографії, коли починають з'являтися перші «дослідження» історії протестантських Церков. Однак праці даного періоду, були радше антирелігійними брошурами, метою яких було скомпрометувати віруючих і допомогти громадянам позбутися пережитків минулого. Така ситуація тривала практично до кінця 1980-х рр., коли історики вперше намагаються підійти до вивчення історії євангельсько-баптистського руху з наукової, а не ідеологічної точки зору, хоча, як уже згадувалось раніше, їм це не дуже вдавалося.

Відсутність будь-яких «адекватних» досліджень із історії євангельсько-баптистського братства стимулюють представників останнього у діаспорі взятись за написання історії своєї Церкви. Перші історичні розвідки у діаспорі починають з'являтися наприкінці 50-х – 60-х рр. ХХ ст. і написані вони більш-менш у дусі соціальної історії.

Із здобуттям Україною незалежності повстала гостра потреба у написанні нової історії протестантських, як і з рештою і традиційних Церков. Слід зазначити, що дослідження історії євангельсько-баптистського руху – це дітище позитивістської наукової парадигми, дослідження даного періоду, продовжують зберігати так би мовити, «територіальну тенденційність». Переважна більшість досліджень присвячена історії руху у південних і центральних регіонах країни, тоді, як історія даної пізньопротестантської деномінації на теренах сучасної Західної України, на етапі її зародження та розвитку у 1920-30-х рр. згадується лише побіжно та поверхнево.

Лише молоді дослідники (наприклад А. Леда [21]), що розпочали свою працю над історією братства у 2000-х рр., намагаються до певної міри «вирватись» із загальноприйнятих наукових і географічних рамок і в решті-решт починають займатись дослідженням історії євангельського християнства та баптизму на західноукраїнських землях у період виникнення та становлення тут останнього. Ще однією особливістю дослі-

джень даного періоду є увага до культурно-освітнього прогресу серед місцевого (переважно) українського населення, до якого спричинились члени євангельсько-баптистського руху.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Зародження нової течії в європейському протестантизмі дослідники пов'язують з іменами двох колишніх англійських пасторів і проповідників: Джона Сміта та Томаса Гелвіса, що приєдналися на початку 1600-х років до пуританського руху (теж зародився в англійському середовищі). Послідовники новоствореної течії вважали, що лише Святе Письмо, а не віровчення чи традиція може слугувати ґідом у духовному житті. Членами Церкви можуть бути лише ті, хто вірує (чи увірував свідомо), а не ті хто був народжений у Церкві. У 1607. Сміт і Гелвіс, рятуючись від смертної кари за сепаратистське віровчення, були змушені втекти до Нідерландів, які й стали колыскою європейського (континентального) баптизму. Слід зауважити, що у країні вже існували спільноти анабаптистів, які у 1609 р. очолив Джон Сміт після своєї втечі з Британії. Саме на базі останніх остаточно сформувався новий рух. Однак невдовзі у середовищі молодій спільноті відбувся розкол. Частина прихильників нового вчення на чолі із Смітом вирішили приєднатись до менонітської громади в Амстердамі, інша ж частина на чолі із Гелвісом, незважаючи на переслідування та небезпеку фізичної розправи, вирішили повернутись до Британії, щоб ширити нове вчення серед своїх співвітчизників.

Паралельно до спільноти очолюваної спершу Смітом, а згодом – Гелвісом (після повернення до Британії), виникає інша громада баптистів (що дала початок новій гілці баптизму), яку очолив Генрі Джейкоб. Дана громада, на відміну від громади очолюваної Смітом і Гелвісом, не вважала необхідним покидати матірньої Церкви (Англійської), а тому на початковому етапі свого існування не була переслідуваною. Проте у 1633 р. частина громади на чолі із Джоном Спілсбері, дійшла до висновку, що хрещення у дорослому віці – це новозавітня норма для віруючого. Всього за кілька років, а саме у 1638 р., ідея хрещення у дорослому віці перемогла у баптистському середовищі Британії. Серед прихильників свідомого, а значить дорослого хрещення – були і засновники баптизму в Америці, які через переслідування на батьківщині були змушені перебраться до колоній у Північній Америці, де новий рух почав активно розвиватись.

Однак повертаючись до громади баптистів, яку очолював Сміт, слід зазначити, що вона асимілювалася із місцевими менонітськими спільнотами і, таким чином, європейський континентальний баптизм був поглинутий менонітством. Така ситуація протривала понад 230 років, відродження європейського баптизму пов'язане із іменем Йогана Онкена, що народився у лютеранській сім'ї. Однак вивчаючи Писання, дійшов до висновку, що баптистське вчення – правдиве, а тому він звернувся до англійських баптистів із проханням охрестити його. Проте, з невідомих причин, британські баптисти відмовили Онкену у його проханні. У 1834 р. Онкена у Гамбурзі охрестив американський професор-баптист. З наступного року новоохрещений починає активну працю в якості місіонера та засновує баптистську церкву у Гамбурзі. Діяльність Онкена та його послідовників не подобалась органам державної влади, а відтак останні починають переслідувати. Можливо б історія баптизму на цьому і закінчилась, якби не один трагічний випадок. У 1842 р. місто зазнало значних руйнувань спричинених пожежею. Будучи погорільцями баптисти почали активно допомагати постраждалим співгромадянам, таким чином завоювавши симпатію не лише мешканців Гамбурга, а й представників державної влади, що вирішили припинити переслідування нові-

рів.

На відбудову міста з'їхались теслярі з цілої країни, баптисти ж вирішили не гайнувати часу та розпочали проповіді серед новоприбулих. Таким чином баптизм поширився за межі Гамбурга. У 1849 р. Онкен заснував «Союз німецьких баптистів», що розпочав активну місіонерську діяльність по цілому світові.

Підсумовуючи все вище написане слід зауважити, що баптизм хоча і виник у середовищі англійських пуритан у 1609 р., але пройшов доволі складний шлях свого становлення та розвитку. В історії руху слід виділити 3 основні «коліски» його зародження та розвитку, а саме: Амстердам (Нідерланди) – первинна громада баптистів, що вийшли з пуританського середовища, власне, у ній були сформовані основні елементи богослов'я нового руху. Лондон (Великобританія) – громада на чолі із Гелвісом, що дала початок острівному баптизму, який, у свою чергу, став основою американського (колоніального) баптизму. Гамбург (Німеччина) – відродження континентального баптизму та початок активної місійної діяльності в Європі.

Детальніше про історію баптизму див.: Robert T. A History of the Baptists / T. Robert. – Chicago – Los Angeles, 1950; Wardin A. Baptists Around the World / A. Wardin. – Deland, 1995; История баптизма. – Одесса, 1996; Митрохин Л. Баптизм: История и современность (филос.-социол. очерки) / Л. Митрохин. – Санкт-Петербург, 1997; Bill L. Baptist Ways: A History / L. Bil. – Chicago – Los Angeles, 2003.

2. Загальна кількість баптистів у світі – понад 110 мільйонів осіб. Див.: Baptist world alliance [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://bwanet.org/about-us2/statistics/> (27.01.15).

3. Баптизм [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://risu.org.ua/ua/index/reference/major_religions/~Баптизм/3651/ (27.01.15).

4. История баптизма / Одесская Богословская Семинария. Сборник. – Одесса: ОБС, «Богомыслие», 1996. – С. 56.

5. Кубрин І. Нова віра в Західній Україні / Ілля Кубрин. – Торонто: Накладом Проповідника Івана Підгорецького, 1968. – С. 14.

6. Ніколаюк М.В. Освітня система німців-лютеран на Волині (др. пол. XIX – поч. XX ст.) / М.В. Ніколаюк // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2005. – № 25. – С. 257-259.

7. Нищик С. Шлях віри / Степан Нищик. – Вінніпег-Детройт: Дорога правди, 1975. – С. 37.

8. Лялина Г.С. Баптизм: иллюзии и реальность / Г.С. Лялина. – М.: Политиздат, 1977. 175 с.; Санников С. Обзор истории евангельско-баптистского братства в Украине / С. Санников, Ю. Решетников. – Одесса: Богомыслие, 2000. – 246 с.; Wardin W.A. On the Edge: Baptists and Other Free Church Evangelicals in Tsarist Russia, 1855-1917 / Albert W. Wardin. – Eugene, Oregon: Wipf & Stock, 2013. – 704 p.; Wardin W.A. (Jr.) Evangelical Sectarianism in the Russian Empire and the USSR / Albert W. Wardin Jr. – Lanham, London: Scarecrow Press, 1995. – 906 p. Тут подаємо лише незначний перелік праць, що стосуються історії евангельсько-баптистського руху серед українців і росіян на південних українських теренах.

9. Клебанов А.И. Религиозное сектантство и современность (социологические и исторические очерки) / Александр Ильич Клибанов. – М.: Наука, 1969. – 272 с.

10. Див.: Санников С. Обзор истории евангельско-баптистского братства в Украине / С. Санников, Ю. Решетников. – Одесса: Богомыслие, 2000. – 246 с.

11. История евангельских христиан-баптистов в СССР. – М.: Издание Всесоюзного Совета ЕХБ, 1989. – 624 с.

12. Grelewski S. Wyznania protestantskie i sekty religijne w

Polisce wspolczesnej / S. Grelewski. – Lublin, 1937. – S. 528. Ця праця Стефана Грелевського – польського педагога і психолога, священика, визнаного Римо-Католицькою Церквою мучеником і блаженным, донині залишається одним з найбільш фундаментальних джерел з діяльності релігійних осередків у Польщі у міжвоєнний період. Дане дослідження, подає значний і перевірений фактичний та статистичний матеріал.

13. Див.: Шендеровский Л. Евангельские христиане. Возрожденное евангельское движение в исторической христианской церкви / Людвиг Шендеровский. – Торонто: Издательство Канадского Союза евангельских христиан, 1980. – 517 с.; Кубрин І. Вказ. пр.; Семенина І. Збережені Господом: спомини проповідника / І. Семенина. – Торонто-Чикаго: Дорога правди, 1958. – 55 с.

14. Домашовець Г. Нарис історії Української Евангельсько-Баптистської Церкви / Г. Домашовець. – Торонто: Ірвінгтон, 1967. – 468 с.

15. Коваленко Л. Облако свидетелей христовых для народов России в XIX-XX веках [Текст] / Л. Коваленко. – К.: Изд-во Центра Христианского Сотрудничества, 1997. – 274 с.

16. История баптизма / Одесская Богословская Семинария. Сборник. – Одесса: ОБС, «Богомыслие», 1996. – 496 с.

17. Решетников Ю.Е. Украинские баптисты и Российская империя: церковно-государственные отношения между Российским правительством и евангельско-баптистским братством на Украине во второй половине XIX – начале XX вв. / Ю.Е. Решетников. – Одесса: Богомыслие, 1998. – 112 с.

18. Любашенко В. Історія протестантизму в Україні: курс лекцій / В. Любашенко. – К., 1995.

19. Див.: Бородинська Л. Розвиток молодіжного руху Евангельських християн в умовах міжвоєнної Польщі / Л. Бородинська // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. – Вип. XXX. – Запоріжжя, 2010. – С. 345-349; Бородинська Л. Процес формування організаційної структури спільноти евангельських християн у Польщі (1918-1939 рр.) / Л. Бородинська // Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету: збірник наукових праць. – Вип. 19. – Рівне, 2009. – С. 221-225; Бородинська Л. Спільноти евангельських християн і баптистів в Польщі (1918-1939 рр.): пошук компромісу / Л. Бородинська // Історія релігій в Україні: науковий щорічник. – Львів, 2008. – Кн. 1. – С. 248-254; Бородинська Л. Поширення ідей евангельських християн у православному і католицькому середовищі в умовах Другої Речі Посполитої / Л. Бородинська // Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету: збірник наукових праць. – Рівне, 2008. – Вип. 14. – С. 239; Lisouškaja T. Polityka władz polskich wobec protestanckich związków wyznaniowych na terenach białoruskich w latach 1921-1939 / T. Lisouškaja // Białoruski Zeszyty Historyczne. – Białymstok, 2005. – № 24; Лисовская Т. Религиозно-просветительская деятельность протестантских организаций на территории Полесья в 1921-1939 гг. / Т. Лисовская // Трансформация культуры і громадянства беларускага Полесья: мінулае, сучаснасць, перспектывы: матэрыялы міжнароднай навуковай канферэнцыі, 15-16 сакавіка 2002 г. – Брэст, 2003. – С. 86-92.

20. Під терміном традиційні Церкви маємо на увазі Римо-Католицьку, Греко-Католицьку та Православні Церкви.

21. Леда А.Я. Протестантські течії в релігійному житті українців Галичини у міжвоєнний період (1919-1939 рр.) / Андрій Ярославич Леда: автореф... к. і. н.: 07.00.01 – історія України. – Львів, 2006. – 18 с.

Петрів Назарій *Історіографія євангельсько-баптистського руху на західноукраїнських теренах у 20-30-х рр. XX ст. у світлі парадигмальних і геополітичних змін*

У статті розглянуто основні підходи до вивчення історії євангельсько-баптистського руху у Західній Україні. Проаналізовано основні методологічні підходи до вивчення історії пізніх протестантських течій на прикладі громад євангельських християн і баптистів у різних часових періодах і країнах.

Ключові слова: євангельські християни, баптисти, історія, Західна Україна, Друга Річпосполита.

Петрив Назарий *Историография евангельско-баптистского движения на западноукраинских землях в 20-30-х гг. XX в. в свете парадигмальных и геополитических изменений*

В статье рассмотрены основные подходы к изучению истории евангельско-баптистского движения в Западной Украине. Проанализировано основные методологические подходы к изучению истории поздних протестантских течений на примере общин евангельских христиан и баптистов в разных временных периодах и странах.

Ключевые слова: евангельские христиане, баптисты, история, Западная Украина, Вторая Речь Посполитая

Petriv Nazarii *Historiography of the Evangelical and Baptist movement in a lands of Western Ukraine in 20-30 years of the XX century in a light of paradigms and geopolitical changes*

In the article the main approaches to the study of the history of Evangelical Baptist movement in Western Ukraine are examined. The basic methodological approaches to the study of the history of the later Protestant denomination in the example of communities of Evangelical Christians and Baptists in different time periods and countries are analyzed.

Key words: Evangelical Christians, Baptists, history, Western Ukraine, Second Polish Republic

Рецензенти:

Михайлуца М.І., д.і.н., професор

Тригуб О.П., д.і.н., професор

Надійшла до редакції 25.02.2016 р.